

GNIAZDOWANIE

Ptaki miesiąca: kos i szpak

W świecie ptaków gniazdo to przede wszystkim miejsce rozrodu i wychowu młodych. Podobnie jak same ptaki przystosowały się do środowiska poprzez dostosowanie swych barw i kształtów ciała, tak i gniazda, które ptaki budują, muszą swoją konstrukcją gwarantować bezpieczeństwo jajom i młodym w okresie trwania lęgu.

Różne gatunki ptaków budują odmienne gniazda, wiele z nich można rozpoznać po kształcie, wielkości i sposobie umieszczenia. Gniazda budowane są z przeróżnego materiału: od włosia końskiego, puchu, suchej trawy czy liści po grube gałęzie.

Jednym z najbardziej wyrafinowanych budowniczych w naszych szerokościach geograficznych jest remiz. Z włókien i puchu roślinnego kunsztownie wyplata zamknięty koszyk na drobnej zwisającej w dół gałązce. Tak zawieszony zwykle nad wodą i kołysany przez wiatr gniazdo jest niedostępne dla drapieżników. Podobną zasadę stosuje trzciniak, który umieszcza swe gniazdo pomiędzy trzciami, niczym palami utrzymującymi jego dom nad wodą.

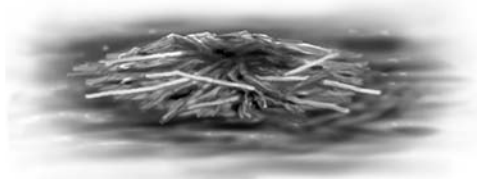
Gniazda

remiza

trzciniaka

perkoza dwuczubego

Wiele ptaków buduje z roślinności wodnej pływające tratwy. W takich utrzymujących się na wodzie gniazdach wychowują swe potomstwo między innymi łyski i perkozy.

Niektóre ptaki starają się ukryć lęg w norach ziemnych, umieszczonych na końcu długich korytarzy. Tak postępuje między innymi jeden z najbarwniejszych ptaków Polski - zimorodek, który kopie tunel w nadrzecznej skarpie, żwirowni, a niekiedy w okazałym wykrocie.

Umieszczanie gniazd w trudno dostępnych miejscach, takich jak gęsta sterta chrustu (strzyżyk), boczne cienkie gałęzie (wilga) lub pionowe ściany budynków (kopciuszek, jerzyk), stosuje z powodzeniem wiele ptaków. Pęzaczki wciskają swoje gniazda pod odstającą korę lub w szczeliny powstałe w drzewach.

Cała plejada gatunków chowa swe gniazda do środka drzewa, korzystając z wypróchniałych dziupli. Dzięcioły zaś znane są z umiejętności wykuwania w drzewach własnych domostw.

Obok ptaków, budujących gniazda tylko w ściśle określonych miejscach i zawsze w tych samych środowiskach, istnieją gatunki bardziej elastyczne,

dostosowujące się do otoczenia i zdolne budować swe domostwa w rozmaitych miejscach. Dzięki temu jeden gatunek potrafi opanować różne środowiska, tak jak np. znana ze swej plastyczności sikora bogatka. Żyje ona zarówno w lasach, korzystając z dziupli, jak też w parkach, ogrodach przydomowych i na skwerach, gdzie zamieszkuje budki i dziuple. Potrafi nawet wykorzystywać różnego rodzaju konstrukcje z małym otworem wejściowym, takie jak szlaban kolejowy,

Gniazda

sieweczki rzecznej

pełzacza

sygnalizator świetlny na skrzyżowaniu, słupek ogrodzenia itp. Innym ptakiem, który chętnie wykorzystuje nowe miejsca stwarzane przez człowieka jest kawka. Jej gniazda można spotkać na wieżach i strychach, pod dachami domów, w otworach i kominach wentylacyjnych. Pewną plastyczność wykazują też gatunki bardziej płochliwe np. czapla siwa, która zazwyczaj gnieździ się na drzewach, ale potrafi także budować gniazda w trzcinach.

Wiele ptaków ukrywa swe gniazda, wtapiając je w otoczenie. Gniazdo rybitwy rzecznej lub sieweczek jest dla obserwatora niemal niewidoczne. Stanowi go bowiem dołek w piasku, a jaja barwą i układem plam doskonale zlewają się z podłożem. Lelek praktycznie nie buduje gniazda, a zniesione wprost na ziemię jaja samica przykrywa swym ubarwionym kryptycznie (w sposób gwarantujący kamuflaż) ciałem, dzięki czemu lęg staje się niewidoczny.

Niektóre gatunki wykorzystują cudze gniazda. Gniazda kruka bardzo chętnie zajmuje szybki mały sokół kobuz, a gniazda wrony - sowa uszata. Do najbardziej niezwykłych pod tym względem ptaków zaliczyć należy kukułkę, która nie buduje gniazda i nie wysiaduje jaj, lecz podrzuca je do gniazd innych ptaków.

Ptaki, budujące gniazda bardzo blisko siebie, tworzą kolonie lęgowe. Do gatunków typowo kolonijnych należą kormorany, czaple, gawrony, mewy, rybitwy, perkozy zauszniaki, jaskółki brzegówki. Kolonia dzięki możliwości wspólnego odpierania ataków ze strony drapieżników wydaje się bezpiecznym miejscem dla potomstwa. Jednak i tu powstają problemy np. podbieranie przez sąsiadów materiału z gniazd podczas nieobecności gospodarza.

Bociany, czaple i ptaki drapieżne budują bardzo duże gniazda, które po poprawkach i rozbudowie funkcjonują często przez wiele kolejnych lat, osiągając znaczne rozmiary. Większość ptaków musi jednak co roku budować gniazdo od nowa. Już podczas wychowu młodych gniazdo bywa uszkodzane, natomiast jesienne wiatry i deszcze niszczą je do tego stopnia, że pozostałe resztki wiosną następnego roku nie nadają się do ponownego wykorzystania lub zasiedlenia.

Gniazdo zwykle buduje samiec lub oba ptaki, ale na przykład u kaczek samiec wybiera miejsce na gniazdo, a budowę zajmuje się jedynie samica. Podział ról występuje również podczas wysiadania jaj i opieki nad pisklętami. Ptaki wysiadują na zmianę lub czyni to samica, a partner poluje i pilnuje bezpieczeństwa. Istnieją też gatunki, u których samce nie interesują się swym potomstwem.

Ze względu na wygląd i zachowanie piskląt możemy podzielić ptaki na gniazdowniki i zagniazdowniki.

W pierwszym przypadku młode przebywają w gnieździe bardzo długo, aż do uzyskania umiejętności lotu. Lęgną się zwykle nagie z zamkniętymi powiekami (np. u wróblaków i drapieżnych). Pisklęta zagniazdowników (np. kaczek, perkozów, kuraków) opuszczają gniazdo zaraz po wykluciu i obeschnięciu.

Po wyjściu z jaja od razu widzą i są pokryte puchem, dlatego mogą szybko opuścić miejsce, w którym przyszły na świat i podążać za rodzicami. Dla wielu gatunków gniazdo przestaje mieć znaczenie po opuszczeniu go przez młode. Niektóre korzystają z niego jeszcze jakiś czas, powracając na nocleg.

Kos i szpak to gatunki bardzo pospolite, choć często mylone ze sobą. Tymczasem różni je nie tylko sposób umieszczania gniazda, ale i wiele innych cech. Po dokładniejszej obserwacji można wymienić więcej różnic niż podobieństw.

szpak

kos

SZPAK KOS

zamieszkuje dziuple i budki,
budując w nich gniazda

buduje gniazda na krzewach, drzewach
i w wykrotach drzew, wciskając gniazdo
między rozgałęzienia gałązek

brak dymorfizmu płciowego - czyli różnic
w ubarwieniu pomiędzy
samcem a samicą

wyraźny dymorfizm płciowy, samiec kosa
jest czarny, samica ciemnobrązowa

zmienia ubarwienie jesienią - pojawiają
się wtedy nakrapiane szpaki

przez cały rok utrzymują takie samo
ubarwienie

bardzo słaby terytorializm - potrafią
gnieździć się bardzo blisko siebie –
w jednym drzewie w kilku dziuplach

wyraźny terytorializm - ptaki walczą
o swoje terytoria i przepędzają z nich
intruzów

krótki ogon

długi ogon

przyjmuje zwykle postawę pionową

przyjmuje postawę poziomą

głównie chodzi, choć potrafi również
skakać

głównie skacze, ale potrafi też chodzić

stadność - po lęgach chętnie gromadzi
się w stada, które niekiedy tworzą
wielotysięczne chmary

brak stadności - nie tworzy stad nawet
w czasie przelotów

oba gatunki żerują głównie na ziemi
populacje miejskie obu gatunków częściowo zimują

Zadanie 13

Prowadzenie obserwacji zachowań, sposobu poruszania się oraz żerowania kosa i szpaka jest nauką dostrzegania cech, odróżniających poszczególne gatunki. Oba gatunki najłatwiej obserwować, gdy żerują na ziemi. Zajęte zdobywaniem pokarmu dla swych młodych nie przejmują się zbyt obecnnością człowieka. Zwłaszcza u ptaków zamieszkujących miejskie skwery i parki, dystans ucieczki jest niewielki. W czasie prowadzonych obserwacji warto sprawdzić, czy zgadzają się różnice podane w powyższej tabeli.

SZPAK

Sturnus vulgaris

zamieszkwane środowisko	drzewostany, parki, sady, osiedla ludzkie
liczba jaj	3 - 6
okres wysiadywania jaj	14 dni
rozpiętość skrzydeł	21 - 23 cm
masa ciała	75 g
położenie gniazda	dziupla, szczeliny budynków
materiał gniazdowy	słoma, siano, tatarak, trawa, perz, liście

KOS

Turdus merula

zamieszkwane środowisko	lasy, parki, ogrody
liczba jaj	5 - 6
okres wysiadywania jaj	13 - 14 dni
rozpiętość skrzydeł	24 - 27 cm
masa ciała	100 g
położenie gniazda	drzewa, krzewy
materiał gniazdowy	trawy, liście, mech, porosty, gałązki